

**ПАМ'ЯТІ ВИЗНАЧНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО —
ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТА НАН УКРАЇНИ
ЮРІЯ МИКОЛАЙОВИЧА СЕНЬКОВСЬКОГО**

18 травня 2016 року відійшов у засвіти видатний український вчений, член-кореспондент НАН України, професор, лауреат премії ім. В. І. Вернадського НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, багатолітній керівник відділу седиментології провінцій горючих копалин Інституту геології і геохімії горючих копалин (ІГГГК) НАН України (Львів), відомий учений в галузі палеоокеанографії, седиментології, генетичної літології та мінералогії осадових порід – Юрій Миколайович Сеньковський.

Народився Юрій Миколайович 20 квітня 1931 року у Львові, але дитинство і шкільні роки пройшли у Косові та Коломиї Івано-Франківської області. Батько, Микола Іванович Сеньковський, був професійним фотографом, який творчо відображав красу та багатогранність Карпатської природи та фольклору. Мати, Поліщук Євгенія Петрівна, займалась педагогічною діяльністю. Творча та інтелігентна атмосфера в сім'ї сприяла формуванню непересічної особистості майбутнього науковця. Коломийська гімназія, крім ґрунтовної базової освіти, надала йому знання основ латинської мови, мистецтвознавства та музики. Музику Юрій Миколайович любив усе життя – вона гармонійно поєднувалась із його науковою діяльністю, надихала і додавала йому підтримки протягом непростого життєвого шляху.

Вибір майбутньої професії відбувся ще в шкільні роки під час роботи протягом 1947–1950 рр. в геологічних партіях об'єднань «Укргаз» та «Укрнафтогазрозвідка».

Вищу освіту Юрій здобув у Львівському політехнічному інституті, геологорозвідувальний факультет якого успішно закінчив 1955 р. Формування його, як молодого науковця, відбувалося на кафедрі петрографії та мінералогії під керівництвом академіка Академії наук України Л. Г. Ткачука.

З 1959 р. наукова діяльність Юрія Миколайовича нерозривно пов'язана з ІГГГК НАН України, де він здійснив свої основні фундаментальні дослідження, створив нові теорії та наукові напрями. Кандидатську дисертацію на тему «Літологія верхньокрейдових відкладів Середнього Придністров'я» Ю. М. Сеньковський захистив у березні 1962 р. у Львівському державному університеті. Подальші фундаментальні розробки та експериментальні роботи дозволили йому написати докторську дисертацію на тему «Літологія силіцитів мезокайнозою південного заходу Східно-Європейської платформи», яку він успішно захистив 1975 р. в Інституті геохімії, мінералогії та

рудоутворення АН УРСР. Ця робота стала вагомим внеском у розвиток концепції біогенного походження силіцитів. У контексті з'ясування проблеми генези кременистих утворень він, на основі результатів власних геологічних і літологічних спостережень та експериментального вивчення речовинного складу і мікроструктури кременистих порід південного заходу Східноєвропейської платформи, а також найновіших даних геолого-океанологічних досліджень, зробив важливі теоретичні узагальнення. Учений створив седиментологічну та літогенетичну моделі походження силіцитів, які включають біогенну седиментацію кремнезему і його постседиментаційну трансформацію в земній корі. Уперше в Україні він організував та провів міжнародну конференцію з проблеми «Кремененагромадження» (Київ, 1978).

Серед наукових напрямів Ю. М. Сеньковського важливе місце займають мінералого-петрографічні і літолого-генетичні дослідження глауконіто- і фосфоритонесних товщ. За монографію «Фосфориты Запада Украины» (1989) учений був удостоєний премії ім. В. І. Вернадського НАН України (1994).

Революційним фундаментальним науковим досягненням Ю. М. Сеньковського стало те, що він уперше з позицій палеоокеанографії представив південно-західну окраїну Східноєвропейської платформи та Карпати, як давню континентальну окраїну океану Тетис, що відкрило цілком нові можливості і підходи щодо геологічного вивчення та оцінки перспектив нафтогазоносності регіону.

Фундаментальні теоретичні та експериментальні роботи Ю. М. Сеньковського заклали наукові підвалини розвитку в Україні нового наукового напрямку «Геологічна палеоокеанографія давніх континентальних окраїн, їх корисні копалини». Учений створив теоретичні основи седиментогенезу в періоди давніх океанських безкисневих подій, які становлять першу розробку в галузі хімічної палеоокеанографії у вітчизняній геологічній науці. Одержані автором фундаментальні результати ґрунтуються на синтезі найновіших досягнень світової науки у сфері палеоокеанографії і визначають нові підходи до вивчення закономірностей формування і розміщення покладів горючих корисних копалин у межах давніх континентальних окраїн. Розробці цього наукового напрямку присвячені його фундаментальні праці («Літологія верхньокрейдових відкладів Середнього Придністров'я», 1963; «Літогенез сірчанних родовищ Прикарпаття», 1972; «Силіцити крейди південно-західного схилу Східно-Європейської платформи», 1973; «Кремнистые породы СССР», 1976). Дослідженнями Ю. М. Сеньковського охоплено значну територію Центральної Європи (Польща, Литва, Латвія, Україна, Білорусія, Румунія, Чорноморський басейн, Захід Росії).

На основі комплексу фундаментальних розробок Юрій Миколайович запропонував введення нової теоретичної дисципліни в галузі наук про Землю – «апвелінгова геологія», головними розділами якої є: генеза давніх та сучасних апвелінгових формацій Світового океану; океанічні безкисневі події та їхня роль у формуванні нафтоносних та фосфоритонесних товщ; геологія апвелінгових вуглецьвмісних та фосфатонесних осадово-породних систем психозою (гіпотетичні аспекти).

Юрій Миколайович Сеньковський створив відділ седиментології провінцій горючих копалин, який він очолював протягом багатьох років і який став

одним із центрів, створених ним наукових напрямів. Тут під керівництвом вченого було створено ряд фундаментальних і прикладних наукових розробок, що зробили суттєвий внесок у вивчення регіональної геології південно-західної частини Східноєвропейської платформи, Карпатського складчастого поясу та суттєво вплинули на розвиток уявлень щодо їхньої нафтогазоносності. Юрій Миколайович підготував плеяду здібних науковців, створив творчий науковий колектив у складі якого 8 кандидатів та 2 доктори наук.

Упродовж наукової діяльності Юрій Миколайович опублікував 260 наукових праць, серед них 15 монографій і 22 літолого-палеогеографічних і геологічних карти Центральної Європи та Євразії. Його наукові розробки були покладені в основу національних завдань глобальних геологічних проєктів по лінії Міжнародної програми геологічної кореляції, а також низки вітчизняних регіональних геологічних програм. У доробку вченого – оригінальна наукова концепція, в основі якої лежать уявлення про сучасні регіони нагромадження вуглецевмісних відкладів як майбутні нафтогазоносні провінції Землі. Теорії біогенного седиментогенезу та літогенезу осадових формацій і пов'язаних з ними корисних копалин давніх континентальних окраїн учений розглядає з позицій концепції «тектоніки літосферних плит».

Достойним визнанням наукового доробку та авторитету вченого стало обрання його член-кореспондентом Національної академії наук України (1997).

Фундаментальні наукові розробки Ю. М. Сеньковського суттєво змінили існуючі уявлення про умови утворення платформних та флішових відкладів, їхній взаємозв'язок у просторі і часі та можливості формування і знаходження в них покладів вуглеводнів та інших корисних копалин, дозволили йому створити принципово нову концепцію геологічного розвитку регіону у фанерозої. Тут варто згадати про цикл монографій, ініційованих ученим, в яких висвітлені наукові концепції, розроблені ним протягом останнього десятиріччя. Вихід друком монографії «Геологічна палеоокеанографія океану Тетіс. Карпато-Чорноморський сегмент» (Київ, 2004) став важливою науковою подією. В цій праці вперше у вітчизняній науці про Землю розглянуто комплекс питань, що є предметом геологічної палеоокеанографії. Розвиток цього нового наукового напрямку показано на прикладі вивчення епіпелагічних і мезопелагічних басейнів давньої Карпато-Чорноморської континентальної окраїни океану Тетіс. Другим етапом цього циклу стала публікація монографії «Безкисневі події океану Тетіс. Карпато-Чорноморський сегмент» (Київ, 2012), у якій з точки зору хімічної палеоокеанографії показано, що процеси седиментогенезу протягом окремих фаз анокисних подій зумовили формування «чорносланцевих», фосфато- та силіцитоносних товщ та пов'язаних з ними корисних копалин, зокрема стали одним із визначальних факторів формування нафтогазоносних комплексів.

Роботу над третьою книгою цього циклу під назвою «Літогенез осадових комплексів океану Тетіс» Ю. М. Сеньковський розпочав 2016 р. В ній розглянуто питання формування та еволюції осадових комплексів Карпато-Чорноморської континентальної окраїни Тетісу під дією ряду геолого-палеоокеанографічних та геохімічних чинників, встановлено роль у цих процесах різних факторів літогенезу, розроблено літогенетичну класифікацію

відкладів крейдово-палеогенового флішу Українських Карпат та схарактеризовано їхню нафтогазоносність. На жаль, під час підготовки цієї книги до друку Юрій Миколайович пішов з життя. Ця робота, згідно із задумом ученого, мала стати завершальною у циклі видань щодо Карпато-Чорноморської континентальної окраїни океану Тетіс. Монографію готують до друку у видавництві «Наукова думка».

Одним із напрямів наукової діяльності Юрія Миколайовича стала розробка теоретичних засад формування нетрадиційних джерел вуглеводнів у Південному та Західному нафтогазоносних регіонах України (цикл робіт «Нетрадиційні джерела вуглеводнів України»). Його творчий внесок полягає у визначенні геолого-палеокеанографічних умов седименто-літогенезу вуглецевмісних осадових утворень ранньодевонського, тріас-пізньоюрського, ранньокрейдового та олігоцен-ранньоміоценового віків, які є перспективними на виявлення покладів сланцевих вуглеводнів.

Значну увагу Ю. М. Сеньковський приділяв науково-організаційній діяльності як в Україні, так і за її межами. Він був національним представником Ради Міжнародної асоціації седиментологів і Седиментологічної комісії Карпато-Балканської геологічної асоціації, членом Експертної малої ради ВАК при Кабінеті Міністрів України, Українського літологічного комітету, керівником української частини багатьох проектів Міжнародної програми геологічної кореляції (ЮНЕСКО), Міжнародного союзу геологічних наук.

Активна громадська діяльність Юрія Миколайовича була невід'ємною частиною його життя. Він був одним із засновників громадської наукової організації «Регіональне об'єднання дослідників Гуцульщини» (1993), очолював відділення природничих наук, був членом редакційної колегії та автором статей збірника праць «Краєзнавство» Косівського осередку Наукового товариства імені Шевченка «Гуцульщина». Багато часу присвячував популяризації творчого здобутку свого батька. Зокрема, опрацював і перевидав багатотисячним тиражем унікальну роботу Миколи Сеньковського «Східні Карпати –Чорногора» (уперше надрукована 1931 р.), яка не має аналогів серед фотометричних описів решти регіонів Карпат.

Юрій Миколайович Сеньковський був неординарною, багатогранною, творчою людиною, надзвичайно активною і працьовитою, визначним ученим і педагогом, громадським діячем і патріотом України. Світла пам'ять про Юрія Миколайовича навічно залишиться в серцях його колег, учнів та широкої української громадськості.

*Редакційна колегія журналу
«Геологія і геохімія горючих копалин»,
відділ седиментології провінцій горючих копалин*